

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ДЕРЖАВНИЙ МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Г А Р М О Н І Я

ПРОГРАМА

ДЛЯ СЕРЕДНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ
МУЗИЧНИХ ШКІЛ
(10-12 класи)

Виконавські спеціальності

КИЇВ - 2003

Укладачі:	М.А.Антків	викладач-методист, зав.теоретичним відділом Львівської середньої спеціальної музичної школи-інтернату ім.С.Крушельницької
	В.М.Завісько	викладач-методист Львівської середньої спеціальної музичної школи-інтернату ім.С.Крушельницької
	Л.Д.Іванишин	викладач Львівської середньої спеціальної музичної школи-інтернату ім.С.Крушельницької
	І.Д.Міщук	викладач-методист Львівської середньої спеціальної музичної школи-інтернату ім.С.Крушельницької
	Л.П.Шеремета	викладач Львівської середньої спеціальної музичної школи-інтернату ім.С.Крушельницької
Редакційна колегія:	І.І.Асеева	викладач музично-теоретичних дисциплін Одеської середньої спеціальної музичної школи ім.П.С.Столярського
	Ю.Л.Булгаков	викладач музично-теоретичних дисциплін Харківської середньої спеціальної музичної школи
	Л.В.Пяковська	викладач-методист, зав.теоретичним відділом Київської середньої спеціальної музичної школи ім.М.В.Лисенка
	М.В.Русяєва	викладач музично-теоретичних дисциплін Одеської середньої спеціальної музичної школи ім.П.С.Столярського

Відповідальний за випуск С.В.Скрипець

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У циклі музично-теоретичних дисциплін гармонія є важливою складовою в професійній підготовці учнів спеціальних музичних шкіл. Це одна із найскладніших музично-теоретичних дисциплін, яка покликана збагатити музичний досвід учнів, розвинути їхні музичні здібності, художній смак, формувати навички професійного підходу до музичних творів.

Робота викладача гармонії спрямована насамперед на оволодіння нормами голосоведення, усвідомлення виразових можливостей гармонічних засобів, їх взаємозв'язку з іншими елементами музичної мови. Важливим є усвідомлення ролі гармонії в процесі формування музичної думки, відчуття через гармонію музичного стилю.

Основні форми роботи на уроках гармонії - вивчення теоретичних положень, письмові вправи, вправи на фортепіано, гармонічний аналіз.

1. Теоретичні положення:

При викладі теоретичного матеріалу слід уникати надмірного теоретизування, широко використовувати приклади з художньої літератури. Основні положення кожної теми з відповідними нотними прикладами (схемами) повинні записуватися учнями в зошиті.

2. Письмові вправи: гармонізація мелодії, гармонізація баса, гармонізація мелодії з басом (середні голоси), побудова і розв'язання вивчених акордів (в тому числі і альтерованих).

3. Вправи на фортепіано: гра гармонічних послідовностей (в чотириголосному викладі), секвенцій діатонічних, хроматичних, модулюючих (можна з кадансовим завершенням), гармонізація цифрованого баса (завдання за посібником А.Мясоєдова), компонування другого речення до даного першого з переходом у будь-яку тональність першого ступеня споріднення (або фрази).

4. Гармонічний аналіз. Остаточною метою гармонічного аналізу є усвідомлення учнем особливостей або закономірностей використання гармонічної мови, фактури, а також виховання відчуття музичної форми та стилю.

Основні питання, які мусить з'ясувати собі учень, аналізуючи твір або фрагмент: тональність (тональний план), фактуру, форму, кадансові звороти, послідовний аналіз акордів (на початковому етапі повністю аналізувати вертикаль - мелодичні положення, розміщення, подвоєння,

сполучення акордів). На підставі виконаного аналізу зробити висновки про традиційні або нетрадиційні риси гармонічної мови в даному творі.

5.Творчі завдання: 1.Імпровізація однотональних або модулюючих побудов. 2.Імпровізація акордових послідовностей в заданому метроритмі. 3.Підбір гармонічного супроводу в заданій або довільній фактурі.

При розв'язуванні задач доцільно провести їх детальний аналіз:

1.Задачу прослухати і визначити її будову - поділ на речення, фрази, потім аналізувати тональний план (при вивченні відхилень, модуляцій).

2.Визначити каденції і підписати функції в каденціях.

3.Виявити стрибкоподібні звороти і визначити їх гармонізацію.

4.Виявити характерні звороти (прохідні, фригійський зворот, перерваний зворот і таке ін.), які відомі учням із теоретичної частини курсу.

5.Гармонізація всієї задачі - мелодії або баса.

6.Виконану повністю гармонізацію проспівати групою (4-голосно).

Викладання гармонії повинно опиратися на усвідомлення викладачем місця даного предмету в професійному становленні учнів і включенні у розгалужену систему міжпредметних зв'язків. Так, як зазначено вище, зроблені учнями і перевірені викладачем письмові роботи можуть бути використані для різноманітних вправ у курсі сольфеджіо.

Домашні завдання потрібно давати учням систематично, враховуючи те, що учні повинні працювати самостійно. Крім письмових задач потрібно давати додому різноманітні завдання на фортепіано: гру гармонічних послідовностей, трьох видів секвенцій, гармонічний аналіз (відповідно до теми). Кожен урок викладач повинен аналізувати допущені письмові помилки, перевіряти вивчені вправи на фортепіано та гармонічний аналіз.

Після вивчення кожної теми необхідно проводити самостійну письмову роботу в класі.

На групових заняттях викладач повинен проводити велику індивідуальну роботу з учнями, оскільки їхні музичні здібності можуть суттєво відрізнятись в межах однієї групи. Різноманітні індивідуальні завдання потрібно добирати таким чином, щоб врахувати можливості кожного учня.

Контрольні роботи проводити шість разів на рік у десятому класі і п'ять разів в одинадцятому і дванадцятому класах. Завершується курс іспитом у одинадцятому і дванадцятому класах.

ГАРМОНІЯ

Тематичний план. Десятий клас

1. Введення. Виразова і формотворча роль гармонії. Повна функційна система. Головні і побічні тризвуки. Співвідношення тризвуків. Поняття про неакордові звуки.	2г.
2. Чотириголосний склад. Розміщення і мелодичне положення.	4г.
3. Типи голосоведення. Мелодичне і гармонічне поєднання тризвуків кварто-квінтового і секундового співвідношення.	4г.
4. Період і каденції. Різновидності каденцій.	1г.
5. Гармонізація мелодії головними тризвуками.	6г.
6. Переміщення тризвуків.	4г.
7. Гармонізація баса.	2г.
8. Стрибки терцевих тонів при поєднанні головних тризвуків.	4г.
9. Кадансовий квартсекстакорд.	3г.
10. Секстакорди головних тризвуків. Поєднання тризвуків з секстакордом (плавне голосоведення).	6г.
11. Стрибки при поєднанні тризвуку з секстакордом.	6г.
12. Поєднання двох секстакордів (кварто-квінтового і секундового співвідношень).	6г.
13. Прохідні і допоміжні квартсекстакорди.	4г.
14. Септакорди. Домінантовий септакорд і його обернення.	8г.
15. Стрибки при розв'язанні D_7 і його обернень.	4г.
16. Контрольні уроки.	4г.
Всього за рік 68г.	

Одинадцятий клас

1. Повторення матеріалу, пройденого в 10 класі.	2г.
2. Повна функційна система. Тризвуки побічних ступенів. II_6 і II_4 .	4г.
3. Гармонічний мажор.	2г.
4. Тризвук VI ступеня.	4г.
5. Септакорд II ступеня (II_7) і його обернення.	8г.
6. Ввідні септакорди з оберненнями (VII_7).	6г.
7. Нонакорди D_9 і II_9 .	4г.
8. Менш уживані акорди домінантової групи: III_3^5 , VII_6 , D_6^6 , VII_7^4 .	8г.

9. Гармонізація тетракордів. Натуральний мінор у фрігійських зворотах.	6г.
10. Діатонічні секвенції. Секвенцакорди.	4г.
11. Побічні септакорди поза секвенцією.	4г.
12. Діатоніка в українській музиці.	2г.
13. Контрольні уроки.	8г.
14. Повторення і підготовка до екзамену.	6г.
Всього за рік	68г.

Дванадцятий клас

1. Повторення матеріалу за 11 клас.	4г.
2. Подвійна доміанга (альтерована S) в каденції.	4г.
3. ДД в середині побудови.	4г.
4. Альтерація в акордах ДД.	4г.
5. Типи тональних співвідношень. Відхилення.	8г.
6. Хроматична секвенція.	4г.
7. Модуляція в тональності діатонічного споріднення.	8г.
8. *Неакордові звуки.	4г.
9. Альтерація акордів Д групи.	2г.
10. Альтерація акордів S групи.	2г.
11. Тональності недіатонічного споріднення. Способи модуляційних переходів.	2г.
12. Мажорно-мінорна система.	1г.
13. Органний пункт.	1г.
14. Енгармонізм. Енгармонічні модуляції.	2г.
15. Еліпсис. Доміантові ланцюжки (транспонуюча секвенція).	2г.
16. Контрольні уроки.	8г.
17. Повторення матеріалу і підготовка до екзамену.	8г.
Всього за рік	68г.

* Ця і наступні теми проходять в плані гармонічного аналізу і вправ на фортепіано.

Зміст предмета

Вступ. Гармонія - наука про співзвуччя. Виразова і формотворча роль гармонії. Гармонія і мелодія. Гомофонно-гармонічний склад. Функційна система головних тризвуків. Логіка гармонічного розвитку. Т, S і Д як ладові та гармонічні функції. Т як виразник стійкості, S і Д - виразники нестійкості. Побічні тризвуки, їх функційність. Поняття про неакордові звуки - допоміжні, прохідні, переднімання, затримання.

Чотириголосний склад головних тризвуків. Назви акордових звуків. Подвоєння основного тону в тризвуді. Три мелодичних положення тризвука. Тісне (вужке) й широке розміщення тризвука.

Поєднання головних тризвуків (і побічних). Співвідношення акордів (кварто-квінтове, терцове, секундове). Спільні звуки. Гармонічне й мелодичне поєднання головних тризвуків. Неповна тоніка у заключних зворотах (Т⁻⁵).

Період. Речення. Каденції. Період, різновидності періоду, його поділ на речення. Цезура. Період квадратної побудови. Різновиди каденцій: 1. за місцем знаходження (серединні, заключні); 2. за функційним складом (автентичні, плагальні, повні); 3. за стійкістю (стійкі, нестійкі). Досконалі або недосконалі стійкі каденції. Співвідношення каденцій в періоді.

Гармонізація мелодії. Аналіз мелодичного руху. Визначення функцій. Подвійне тлумачення акордових звуків і логіка гармонічного розвитку. Метричні обмеження у використанні акордів. Виразовість лінії баса. Вибір розміщення.

Переміщення головних тризвуків. Способи переміщень (зі зміною або без зміни розміщення). Техніка переміщень. Мелодичне значення переміщень.

Гармонізація баса. Аналіз ступенів басового голосу. Ритмічні співвідношення басового і верхніх голосів. Використання різних способів поєднання акордів. Створення мелодії до даного баса. Стрибки терцій в сопрано і в тенорі при гармонічному поєднанні тризвуків кварто-квінтового співвідношення (Т-Д; Д-Т; Т-S; S-Т). Зміна розміщення. При поєднанні t - Д або Д - t в мінорі зі стрибками терцій застосувати рух на зм.4, а не на зб.5.

К₆₄ - кадансовий квартсекстакорд. Функційна особливість К₆₄. Метричні умови. Подвоєння і голосоведення у звороті К₆₄ - Д. Переміщення.

Секстакорди головних тризвуків. Подвоєння. Тісне, широке і мішане розміщення секстакордів. Переміщення секстакордів. Переміщення тризвука в секстакорд. Подвоєння терцового тону в секстакорді. Поєднання тризвука і секстакорда. Рух баса на зм.5 вниз у звороті S - D₆; паралельний і протилежний рух квінтами, октавами та прімами як заборонений прийом голосоведення.

Стрибки при поєднанні тризвука і секстакорда. Гармонізація висхідних стрибків (прім або квінт) послідовністю тризвука і секстакорда, а висхідних до терцового тону (мішаних) - послідовністю секстакорда і тризвука. Поняття про приховані квінти й октави; заборона їх між крайніми голосами при висхідних і низхідних стрибках у мелодії. Гармонізація низхідних стрибків у мелодії. Стрибки в середніх голосах. Подвійні стрибки.

Поєднання двох секстакордів. Поєднання секстакордів 4-5 співвідношення - гармонічне (плавне або зі стрибком). Поєднання секстакордів секундового співвідношення - мелодичне (плавне або зі стрибком). Особливості мінору.

Прохідні та допоміжні квартсекстакорди. Прохідні квартсекстакорди D₆₄, T₆₄. Допоміжні квартсекстакорди: S₆₄ і T₆₄. Метричні умови, специфіка голосоведення. Плагальне доповнення: T - S₆₄ - T.

Домінантсептакорд (основний вид) у заключних каденціях. D₇ - повний і неповний. Розміщення D₇. Домінантсептакорд - характерний акорд заключної каденції. Септіма підготовлена, прохідна і взята стрибком у послідовності D - D₇. Розв'язання повного D₇ в повну і в неповну T; неповного D₇ - у повну T.

Обернення D₇. Будова і розв'язання обернень D₇. Прохідна та взята стрибком септіма у зворотах D₆ - D₆₃ - T; D - D₂ - T₆. Прохідний D₄₃. Особливості голосоведення у звороті з прохідними акордами T - D₄₃ - T₆. Використання обернень D₇ на початку і в середині побудови. Переміщення обернень D₇. Увага до септіми при переміщеннях. Взаємне переміщення септіми в квінту (і навпаки).

Стрибки при розв'язанні D₇ та його обернень.

Стрибки при розв'язанні D₂ в T₆: стрибки або подвійні стрибки прім і квінт. Стрибки при розв'язанні D₄₃ в T. Стрибки при розв'язанні неповного D₇ в заключних каденціях; можливість паралельного і протилежного руху октавами.

Повна функційна система діатоніки. Побічні тризвуки і септакорди всіх ступенів з точки зору гармонічної функційності. Логіка послідовностей акордів повної функційної системи мажору і гармонічного мінору.

Секстакорд і тризвук II ступеня. II₆ і II - акорди субдомінантової групи. Подвоєння терції (баса) в II₆. Можливість інших подвоєнь. Тривук IIст. в мажорі. Приготування II₆ і II акордами T і S функцій. Поєднання з K₆₄ і D. T₆ та VI₆₄ в оточенні II₆ та II. Звороти з прохідними акордами.

Гармонічний мажор. Мінорна S і зм. II₆ внаслідок пониження VI ст. Особливості голосоведення при поєднанні натуральних і гармонічних субдомінант. Перечення.

Тривук VI ст. Функційна особливість тризвуку VIст. VI тривук - як проміжна ланка (T VI - S). Субдомінантове значення VI тризвука. Перерваний зворот. Перервана каденція у другому реченні як засіб розширення періоду. Подвоєння терції в VI тривуці при розв'язанні V в VI, D₇ - VI, D₇⁻⁵ - VI.

Септакорд II ступеня та його обернення. II₇ - головний септакорд S функції, його приготування T, T₆, S, S₆, II, II₆, VI. Розв'язання II₇ та його обернень в D₇ і в T. Перехід II₇ та його обернень в D₇ та його обернення. II₇, II₆₅, II₄₃ перед K₆₄. Звороти з прохідними акордами. II₆₅ і II₂ в плагальних каденційних зворотах.

Септакорд VII ст. та його обернення. VII₇ малий і зменшений. Функційна особливість VII₇. Приготування його тонікою, акордами S і D груп. Розв'язання VII₇ і його обернень в T. Перехід VII₇ і обернень в D7 і його обернення. Звороти з прохідними акордами VII₄₃ і VII₂ в значенні S. VII₄₃ - в плагальній каденції.

Домінантнонакорд. D₉ великий і малий. Неповний D₉ у чотириголосному викладі. Розміщення D₉. Приготування D₉. Розв'язання D₉ в T; перехід D₉ в D₇. Переміщення D₉. Взаємне переміщення нони з септімою.

Нонакорд II ступеня - II₂. Будова II₂ та його використання. Перехід II₂ в - D₇ (або D₉).

Менш вживані акорди Домінантової групи VII₆, III₆, III₆.

VII₆ - різновид D функції. Подвоєння баса (терції акорду), VII₆ для гармонізації висхідного верхнього тетракорду мажору та мелодичного мінору. VII₆ як прохідний акорд (T₆ - VII₆ - T).

Тризвук III ступеня в мажорі, його функційна особливість. Тризвук Шст. при гармонізації низхідного верхнього тетраорду натурального мажору.

Інші випадки використання III тризвуку. Поєднання III_6 - Д; III_6 - Д₇; III_6 - Т; III_6 - $II_{4,3}$; III_6 - $II_{6,5}$. Прохідні звороти з III_6 : S - III_6 - $II_{4,3}$; S₆ - III_6 - $II_{6,5}$.

Домінанта з секстою. Секста - замітник квінти в акордах Д групи. Переважне мелодичне положення сексти. Розв'язання сексти. Перехід сексти в квінту (і навпаки). Д⁶, Д₇⁶ у перерваних зворотах. Використання Д_{6,5}⁶ і Д₂⁶ в середині побудови, VII₇ з квартою. Кварта - замічний звук терції в VII₇, VII_{4,3} з квартою (VII_{4,3}⁴), його розв'язання.

Натуральний мінор у фригійських зворотах. Особливості акордів доміантової функції в натуральному мінорі (функційна система натурального мінору). Логіка послідовностей акордів натурального мінору. Фригійські тетраорди в мелодії і в басу. Способи їх гармонізації. Фригійська каденція.

Діатонічна секвенція. Побічні септакорди в секвенції. Поняття про діатонічну секвенцію. Особливості будови ланки. Напрямок переміщення ланки, крок секвенції. Функційна чіткість гармонічних співвідношень у початковій та заключній ланках, побічні акорди (секвенцакорди) у проміжних ланках. Секвенція - як один з найпоширеніших засобів музичного розвитку.

Повна діатоніка. Побічні септакорди поза секвенцією.

Діатоніка в українській музиці.

ДД в каденції. Група акордів ДД. Функційні особливості та позначення подвійних доміант. Подвійні доміанти в мінорі. Найпоширеніші каденційні різновидності ДД. Хроматичний хід при введенні акордів ДД після акордів S групи. Приготування ДД тризвуками: Т і TSVI ст. Перехід ДД - в Д і в К_{6,4}. Допоміжні ДД між К_{6,4} та його повторенням.

Подвійні доміанти в середині побудови. Акордова підготовка ДД в середині побудови. Перехід ДД у дисонуючі акорди доміантової і субдомінантової функції. Прохідні акорди між оберненнями ДД.

Альтерація акордів ДД. Альтерація - засіб півтонового загострення цілотнонових ладових тяжінь. Позначення альтерації в акордах. Приготування альтерованих подвійних доміант. Перехід альтерованих ДД у К_{6,4}, в прохідній Т_{6,4} та в Д акорди (з «моцартівськими» квінтами). Альтеровані ДД - як допоміжні акорди. Альтеровані ДД в плагальних

каденціях. Енгармонічна рівність зм ДДVII_{6,5}^{b3} та ДД_{4,3}^{b5,1} малому мажорному септакорду.

Типи тональних співвідношень. Однотональний та різнотональний виклади музичного матеріалу. Головні та побічні тональності. Тональний план. Функційний зв'язок головної і побічних тональностей. Три основні типи тональних співвідношень: модуляція, відхилення, співставлення.

Відхилення в тональності першого ступеня споріднення. Хроматична система. Засоби відхилення: через Д₇, VII₇ з оберненнями, відхилення через S (S, SII, II, з оберненнями). Відхилення прохідні і каденційні. Голосоведення при введенні побічних Д і S. Ознаки відхилення у мелодії. Перерваний зворот як засіб відхилення. Порядок відхилення в періоді. Відхилення в каденціях. Поняття про хроматичну систему.

Відхилення через побічні Д в тональності першого ступеня споріднення. Побудова побічних доміант у вигляді Д₇ і VII₇ з оберненнями. Зв'язок побічних Д (через їх тоніки) з початковою тональністю.

Відхилення через побічні S. Побудова побічних субдомінант до побічних тональностей.

Хроматичні секвенції з побічними Д. Хроматична секвенція - ланцюжок відхилення у тональності першого ступеня споріднення. Функційна підпорядкованість всіх ланок хроматичної секвенції головній тональності. Будова ланки. Голосоведення. Секвенційне розширення періоду.

Модуляція в тональності першого ступеня споріднення. Модуляція - перехід в іншу тональність, закріплення нової тональності. Види модуляцій. Модуляції діатонічні, хроматичні та енгармонічні. Чотири етапи модуляційного процесу: 1. Показ початкової тональності. 2. Спільний акорд. 3. Модулюючий акорд. 4. Закріплення нової тональності. Модуляція як фактор формотворення. Функції модуляції в музичній формі.: 1. Відхід від головної тональності, порушення стійкості в межах експозиційного викладу. 2. Створення тонального руху при послідовній зміні декількох тональностей як засіб розробки. 3. Повернення в основну тональність або перехід до іншої з її закріпленням.

Модуляція в тональності S і Д груп. Можливе відхилення в тональність спільного акорду. Типові напрями модуляцій.

Модуляція - співставлення (зіставлення). Відсутність модулюючої зв'язки при співставленні. Початок нової тональності безпосередньо після закінчення попередньої.

Неакордові звуки (повторення). Найважливіші види неакордових звуків: прохідні, допоміжні, переднімання, затримання. Прокідні звуки - діатонічні і хроматичні. Поява прохідних звуків при плавному поступеному русі від одного акордового тону до іншого. Метричні умови. Допоміжні звуки - нижні та верхні, діатонічні і хроматичні. Поява допоміжних звуків при плавному поступеному русі між акордовим тоном і його повторенням. Метричні умови. Правопис прохідних і допоміжних хроматичних звуків. Переднімання - як ускладнення гармонії звуком наступного акорду на слабій долі такту. Ритмічні особливості переднімання. Підготовлені і непередготовлені затримання. Метричні умови і розв'язання затримання.

Альтерація акордів домінантової групи. В мажорі: домінанта, домінантсептакорд, домінантнонакорд з підвищеною і пониженою квінтою, тризвук VIIст., септакорд VIIст. з підвищеною і пониженою терцією. Альтерація домінантової групи в мінорі: Д - тризвук, Д7, Д9 з пониженою квінтою, тризвук VIIст., септакорд VIIст. (VII7) з пониженою терцією. Розщеплена квінта в прохідних D_{6_4} , D_{4_3} .

Альтерація акордів S - групи. Підвищення і пониження IIст. ладу (мажор, мінор) - основне джерело альтерації акордів S - групи. Неаполітанський секстакорд. Інші поширені альтеровані акорди S - групи.

Ступені споріднення тональностей. Модуляція у віддалені тональності. Способи модуляційних переходів.

Мажорно-мінорні системи. Взаємопроникнення одноіменних ладів. Ускладнення мажору акордами S і D груп одноіменного мінору.

Органний пункт. Тонічний і домінантовий органний пункт. Неповні акорди на фоні органного пункту в чотириголосі. Використання T та D органного пункту в музичній формі.

Енгармонічні модуляції через зменшений септакорд. Вибір обернень. Правопис спільного акорду при енгармонічній заміні.

Енгармонічна модуляція через малий мажорний септакорд.

Еліпсис. Еліптичні звороти. Транспонуюча секвенція.

Екзаменаційні вимоги

1. Письмова гармонізація задачі з використанням відхилень і модуляцій в тональності першого ступеня споріднення.

2. Усні іспитові вимоги з гармонії охоплюють знання теоретичного матеріалу та оволодіння усіма видами практичних робіт:

- а) гра на фортепіано модуляцій у тональності першого ступеня споріднення, різних гармонічних послідовностей з відхиленнями за заданою схемою;
- б) гра трьох видів секвенцій (тональних, хроматичних, модулюючих);
- в) гармонізація за фортепіано даної мелодії або баса;
- г) гармонічний аналіз музичного твору або його частини (з визначенням форми);
- д) імпровізація II-го речення з модуляцією в будь-яку тональність першого ступеня споріднення з використанням заданих ритмів.

Рекомендована література

1. Андросюк П. Гармонія в музичних прикладах. - К.: Мистецтво, 1963
2. Алексеев Б. Задачи по гармонии. - М.: Музыка, 1976
3. Дубовский Ч., Евсеев С., Соколов И., Способин В. Учебник гармонии. - М.: Музыка, 1985
4. Дубінін В. Гармонія. - К.: Музична Україна, 1982
5. Кулевська З. Хрестоматія з гармонічного аналізу. - К. 1959
6. Максимов С. Упражнения по гармонии на фортепиано. - М.: Музыка, 1977
7. Мясоедов А. Задачи по гармонии. - М.: Музыка, 1983
8. Мясоедова Н., Мясоедов А. Пособие по игре на фортепиано в курсе гармонии. - М.: Музыка, 1986
9. Мутли А. Сборник задач по гармонии. - М.: Музыка, 1986
10. Незванов Б., Лащенкова А. Хрестоматія по слуховому гармоническому анализу. - Москва, 1964
11. Пакегурас В., Чапляускас В. Задачи по гармонии. - Каунас, 1984
12. Скребкова О., Скребков С. Хрестоматія по гармоническому анализу. - М.: Музыка, 1978
13. Соловьева Н. Упражнения по фортепиано в курсе гармонии. - М.: Советский композитор, 1989
14. Хрестоматія по гармонии (Составитель Н. Привано. Вып. 1 - М.: Музыка, 1967. Вып. 2. - М.: Музыка, 1970. Вып. 3. - М.: Музыка, 1972. Вып. 4. - М.: Музыка, 1973).

Для гармонічного аналізу бажано використовувати твори вітчизняної і зарубіжної класики.